

در این مقاله سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) از دو دیدگاه داخلی و خارجی بررسی می شود. از منظر داخلی، موانع قانونی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و تاریخی سرمایه گذاری مستقیم خارجی تجزیه و تحلیل و راهکارهای لازم در این زمینه ارائه می شود. همچنین تغییر نگرش جهانی و سیاست دولتها در قبال FDI در دو دهه گذشته مورد مطالعه قرار می گیرد. سازمانهای بین المللی MIGA و ICSID (وابسته به گروه بانک جهانی) که در همجواری سازی راه انتقال سرمایه گذاری خارجی به کشورهای در حال توسعه کوشا هستند بررسی می شوند. سپس لزوم پیوستن ایران به این سازمانها (هم اینک ایران در هیچ یک از دو سازمان یادشده عضو نیست) بعنوان بخشی از تلاشهای خارجی مورد نیاز برای جذب FDI مطرح می گردد و سرانجام بر این نکته تأکید می شود که درنگ در ایجاد بسترهای لازم برای جذب سرمایه های خارجی با توجه به اهمیت و نقش آن در یازگانی خارجی هر کشور می تواند ایران را به حاشیه نشین دهکده جهانی مبدل کند.

پیشگفتار

گسترش یافته است.

سهام کشورهای در حال توسعه از ۱۴ درصد در سال ۱۹۸۰ به ۲۶ درصد در سال ۱۹۹۷ رسیده است. بناگاههای موجود در کشورهای صنعتی همچنان سرچشمه اصلی سرمایه گذاری مستقیم خارجی هستند؛ هر چند سرمایه گذاریهای مستقیم خارجی که از سوی کشورهای در حال توسعه از اواسط دهه ۱۹۸۰ بیش از دو برابر شده است، کشورهای صنعتی در مجموع سهم بیشتری از FDI جذب می کنند ولی با گذشت زمان این سهم در حال کاهش است زیرا کشورهای در حال توسعه برای سرمایه گذاری جذابتر شده اند. توزیع FDI در میان کشورهای در حال توسعه نیز یکسان نیست. برای نمونه، در سالهای اخیر، کشورهای در حال توسعه آسیا ۲۲ درصد، آمریکای لاتین و کارائیب ۱۴ درصد و افریقا ۱ درصد از FDI را جذب کرده اند.

کشورهای در حال توسعه و

سرمایه گذاریهای مستقیم خارجی

پس از بهران بدهی کشورهای در حال توسعه و محدود شدن اعطای اعتبار از سوی بانکهای بین المللی به این کشورها از آغاز دهه ۱۹۸۰، گرایش و رقابت برای جذب FDI جهت تأمین سرمایه فزونی یافته است. FDI برای این کشورها یک منبع مهم تأمین مالی بخش خصوصی از خارج به شمار می رود. امتیاز

یکی از ویژگیهای برجسته اقتصاد جهانی در دهه های گذشته رشد چشمگیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی (Foreign Direct Investment) FDI است. منظور از سرمایه گذاری مستقیم خارجی، سرمایه گذاری از سوی شرکتهای فراملیتی یا شرکتهای چندملیتی در یک کشور به منظور کنترل دارایی ها و مدیریت فعالیتهای تولیدی در آن کشور است.

از اوایل دهه ۱۹۸۰، رشد چشمگیران جهانی سرمایه گذاری مستقیم خارجی که هم اینک ۵۴۰۰۰ شرکت فراملیتی را در بر می گیرد، پرشتاب تر از تجارت جهانی یا تولید جهانی بوده که در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۹۷ بطور میانگین میانگین ۷ درصد رشد است.

افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی باعث گسترش تولید بین المللی از سوی شرکتهای فراملیتی شده است به گونه ای که این شرکتهای اکنون ۳/۴ تریلیون دلار سرمایه نزدیک به ۴۴۹۰۰۰ شرکت خارجی وابسته به خود دارند. مقدار فروش این شرکتهای وابسته خارجی بیشتر از تجارت خارجی (صادرات جهانی) بوده است و به حدود ۹/۵ بیلیون دلار رسیده است. همچنان که جریان FDI از نظر مقدار افزایش داشته، از نظر پراکنندگی نیز

این منبع از دیگر منابع خارجی سرمایه این است که در FDI، سرمایه گذاران دیدگاههای بلندمدت برای سودآوری در فعالیتهایی تولیدی دارند که به طور مستقیم کنترل می کنند. ولی استقرار از بانکهای خارجی و سرمایه گذاری پورتفولیو جذب فعالیتهایی می شود که عموماً از سوی بانک یا سرمایه گذاران پورتفولیو کنترل نمی شود و بیشتر برای اهداف کوتاه مدت سودآور انجام می گیرد و تحت تأثیر عوامل گوناگونی مانند نرخ بهره یا تصمیم گروهی است. این تفاوت را می توان در بحران جنوب شرقی آسیا در سال ۱۹۹۷ دید. در آن سال، جریان FDI به پنج کشوری که بیش از همه درگیر بحران بودند در همه موارد مثبت بود و تنها اندکی کاهش یافت؛ در حالی که جریان استقرار بانکی و جریان سهام پورتفولیو به سرعت کم شد و حتی در سال ۱۹۹۷ منفی گردید. گذشته از سرمایه گذاری در بخش ابزارهای تولیدی و تشکیل سرمایه، می توان از FDI به عنوان راهی برای انتقال فن آوری در تولید، مهارت ها، گنجایش نوآوری، و کارهای سازمانی و مدیریتی میان مناطق و همچنین دسترسی به شبکه های بازاریابی بین المللی بهره گرفت. هر چه محیط و شرایط داخلی کشور میزبان برای FDI مناسب تر باشد و پتانسیلهای بومی بتواند از توانایی های شرکتهای خارجی و آثار غیر مستقیم (Spillovers) آن استفاده کنند، امکان بهره وری و توان رقابتی آنها نیز افزایش می یابد.

سیاستهای کشور میزبان نقش چشمگیری در جذب این نوع سرمایه گذاران به بازی می کند. با توجه به نقش بالقوه FDI در شتاب بخشی به رشد و تبدیل وضع اقتصادی کشورهای در حال توسعه در جذب FDI، این کشورها می کوشند عوامل اصولی مؤثر بر جذب FDI را تعدیل و اصلاح کنند. جدول زیر بر پایه گزارش سالانه سرمایه گذاری آنکتاد (UNCTAD)، عوامل اصولی مورد توجه FDI را در کشور میزبان نشان می دهد. ایجاد خط مشی آزادسازی و از بین بردن موانع و محدودیتهای مینیمم مساعد برای جذب FDI فراهم می سازد. چارچوب خط مشی FDI در جدول تنهاسایکی از عوامل مؤثر بر مکانیابی سرمایه گذاری است. دیگر عوامل چون خط مشی های متعدد مؤثر بر FDI مانند سیاستهای محوری FDI و سیاستهای تجاری می تواند در جذب سرمایه گذاری نقش کلانی داشته باشد. گذشته از این،

شرکتهای بین المللی در شمار زیادی از معاهده های دوجانبه سرمایه گذاری و قراردادهای مالیات بندی مضاعف (double taxation) وارد گفتگو شده اند. در سال ۱۹۹۷، ۱۵۱۳ قرارداد سرمایه گذاری دوجانبه و ۱۷۹۴ قرارداد مالیات بندی مضاعف به اجراد آمد. با تعیین چارچوب سیاست FDI، کشورهای خواهان ورود سرمایه گذارهای مستقیم خارجی سعی در بر آورده ساختن معیارهایی دارند که زمینه تسهیل بازرگانی را فراهم سازد. این عوامل رشد سرمایه گذاری، انگیزه های سرمایه گذاری و خدمات پس از سرمایه گذاری را در بر می گیرد. خدمات پس از سرمایه گذاری بویژه از آن جهت با اهمیت است که می تواند موجب سرمایه گذاری دوباره از سوی سرمایه گذاران کنونی و محبوبیت و شهرت کشور میزبان شود و به سرمایه گذارهای تازه بینجامد. انگیزه های مالی نیز در جذب سرمایه گذاری مؤثر است. مهمترین عامل در مکانیابی سرمایه گذارهای مستقیم خارجی عوامل اقتصادی هستند. پتانسیلهای انگیزه های متفاوت برای دستیابی به بازار، منابع/ دارایی و بهره وری اقدام به سرمایه گذاری خارجی می کنند. این جدول عوامل مؤثر در هر یک از این انگیزه ها را مشخص نموده است.

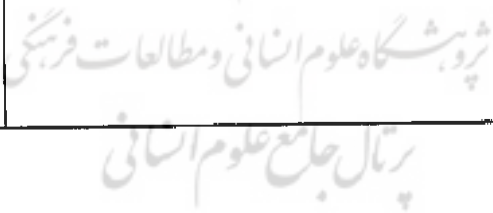
سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران

سرمایه گذاریهای خارجی در ایران تا سال ۱۳۱۰ به گونه تجمعی و از سوی دولتهای سلطه گردز مینه منابع و معادن استخراجی انجام می گرفت که موجب می شد که برداشتی ناخوشایند از سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشور شکل گیرد. تصویب قانون جلب و حمایت سرمایه های خارجی در سال ۱۳۳۴ نقطه عطفی در تاریخ سرمایه گذاری خصوصی خارجی در ایران بود که با اجرای آن در سال ۱۳۳۵، ثبت شرکتها با سهامداران و سرمایه گذاران خصوصی خارجی در ایران افزایش یافت. در ۱۷ اردیبهشت ۱۳۴۱ مرکز جلب و حمایت سرمایه های خارجی نیز پایه گذاری شد. از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۵۷، ۱۶۴۱ شرکت ایرانی با سهامداران خصوصی خارجی در کشور به ثبت رسید که بالاترین رقم آن در سال ۱۳۵۴ و ۱۳۵۵ به ترتیب ۲۹۸ و ۳۳۸ شرکت بوده است. پس از سال ۱۳۵۷ سیر نزولی در سرمایه گذاری خارجی آغاز شده گونه ای که در

○ درنگ در ایجاد بسترهای لازم برای جذب سرمایه های خارجی، می تواند ایران را به حاشیه نشین دهکده جهانی مبدل کند.

عوامل اساسی اقتصادی هر کشور میزبان	طبقه بندی انواع FDI با توجه به طبقه بندی انگیزه های بنگاهها	عوامل اساسی کشور میزبان
اندازه بازار و درآمد سرانه رشد بازار دسترسی به بازارهای منطقه و جهان رجحانهای مشخص مصرف کننده در کشور ساختار بازارها	جوایای بازار (market seeking)	چارچوب خط مشی برای FDI ثبات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی قوانین مربوط به ورود و عملیات استاندارد برخورد با وابسته های خارجی سیاستهای مربوط به عملکرد و ساختار بازارها (ویژه رقابت و سیاستهای مربوط به ادغام و حق مالکیت) موافقتنامه های بین المللی مربوط به FDI سیاست تجاری (محدودیت های تعرفه ای و غیر تعرفه ای) ارتباط سیاست های تجاری و FDI سیاست مالیاتی عوامل اساسی اقتصادی (به سمت چپ جدول مراجعه شود) تسهیلات بازرگانی ترویع و ترویج سرمایه گذاری (شامل انگاره آفرینی و تشویق سرمایه گذاری و خدمات تسهیل کننده سرمایه گذاری) انگیزه های سرمایه گذاری هزینه های مشاخره و دعوی (مربوط به فساد و کارایی اداری) سازگاری و رفاه اجتماعی (یعنوان نمونه وجود مدارس دو زبانی، کیفیت زندگی) خدمات پس از سرمایه گذاری
مواد اولیه کارگر غیر ماهر کم هزینه نیروی کار ماهر دلاری های فنی و سایر دارایی های خلق شده زیربنایی های فیزیکی (بنادر، جاده ها، انرژی، مخابرات)	جوایای منابع / دارایی (resource/ asset seeking)	
هزینه منابع و دارایی های یادشده (تعمیل شده با توجه به بهره وری نیروی کار) دیگر هزینه های داده مانند حمل و نقل و ارتباطات در کشور میزبان و هزینه دیگر کالاهای واسطه ای عضویت در یک موافقتنامه ادغام منطقه ای که منجر به شبکه های متحد منطقه می گردد	جوایای بهره وری (efficiency seeking)	

منبع: آنگاد، گزارش سرمایه گذاری جهانی

۱۳ شرکت در رشته شیمی و ۱۳ شرکت دیگر در زمینه کاغذ، سلولزین، صنایع غذایی و نساجی مشغول هستند.
دلایل چندی برای ناتوان بودن مادر جذب FDI وجود دارد که به آنها پرداخته می شود:
مبانی و موانع قانونی سرمایه گذاری خارجی در ایران
بر اساس اصل ۸۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دادن امتیاز، تشکیل شرکتها و مؤسسات در امور تجاری، صنعتی، کشاورزی، معادن

سالهای اخیر از راه قانون و آیین نامه اجرایی مربوط به جلب و حمایت سرمایه های خارجی، سرمایه گذاری تازه ای انجام نشده است در حالی که همه سرمایه گذارهای موجود سیر صعودی نشان می دهد. گزارش دفتر سرمایه گذاری شمار همه سرمایه گذارهای خارجی زیر پوشش قانون تجارت را تا تاریخ ۲۶ خرداد ۱۳۶۰ برابر ۱۸۵۳ اعلام می کند که کارت بازرگانی مربوط به ۱۷۷ شرکت از این تعداد در سال ۱۳۶۰ و ۱۳۶۱ تمدید شده است. از ۱۷۷ شرکت، ۱۳۳ شرکت به فعالیت در زمینه بازرگانی،

و خدمات به‌خارجیان مطلقاً ممنوع است. این اصل تر دهنده‌های بسیاری در خصوص FDI ایجاد کرد و مانه‌ی اساسی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی بود. قانون جدید تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، ابهامات مربوط به این اصل را بر طرف ساخت. در بند «د» ماده ۲ این قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، سهم سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های اقتصادی و نیز در هر رشته به ترتیب ۲۵ و ۳۵ درصد معلوم شده است. در نتیجه، سرمایه‌گذار خارجی می‌تواند تا ۱۰۰ درصد سرمایه‌گذاری فعالیت تولیدی یا خدماتی را چنانچه حجم سرمایه‌گذاری در یک بخش از ۲۵ درصد تولید آن و ۳۵ درصد در هر رشته بیشتر نباشد، در اختیار گیرد.

تبصره ماده ۲ قانون جدید همچنان، مانند مصوبه سال ۱۳۱۰، تملک اموال غیر منقول از سوی اتباع خارجی را ممنوع می‌سازد که با ابهام حقوقی روبه‌رو است. از سوی دیگر، انتقال سهام سرمایه‌گذاری خارجی به دیگری، بر اساس ماده ۱۰ همین قانون منوط به تصویب هیأت مورد نظر در قانون و تأیید وزیر امور اقتصاد و دارایی گردیده است. مهم‌ترین ماده این اصل که اساساً برای سرمایه‌گذار خارجی نگرانی ایجاد می‌کند، ماده ۱۹ حل اختلاف میان دولت ایران و سرمایه‌گذار خارجی در خصوص تعهدات دوسویه است که سرانجام باید در دادگاه‌های ایران بررسی شود. پذیرش این شرط برای سرمایه‌گذار خارجی بسیار دشوار است که رسیدگی به اختلاف خود با دولت ایران را به دولت ایران واگذار کند؛ و چو در مرکز حل اختلافات مربوط به سرمایه‌گذاری (ICSID) وابسته به بانک جهانی گفتگو میان سرمایه‌گذاران خارجی و کشورهای میزبان را بر پایه قوانین بین‌المللی ممکن می‌سازد. در صورت پیوستن ایران به این سازمان و لغو ماده ۱۹، نگرانی سرمایه‌گذاران خارجی در آوردن سرمایه‌هایشان از این نظر از میان می‌رود.

موانع فرهنگی-اجتماعی

مشکلات فرهنگی موجود در کشور نه تنها مانعی در راه تشویق سرمایه‌گذاری داخلی است بلکه در واقع جلوی جذب سرمایه‌گذاری خارجی را نیز می‌گیرد. عدم شکل‌گیری و ترویج نیافتن فرهنگ تکنولوژی و بهره‌گیری درست از منابع کشور، نبود شبکه اطلاعاتی و ارتباطی کارآمد سطح گسترده، نبود انگیزه برای کار و کوشش بیشتر و مشارکت مردم،

نهادینه نشدن احترام به قوانین در ایران، بوروکراسی دست‌وپاگیر، وضع نابسامان ترافیک در شهرها، اتلاف وقت و اهمیت قائل نشدن برای زمان و وقت‌شناسی و... از مواردی است که موجب کاهش چشمگیر بهره‌وری در کشور گردیده است. پایین بودن بهره‌وری در سطح کلان و خرید بی‌انگیز ناتوانی مادر بهره‌گیری بهینه از منابع است. ترویج فرهنگ اسراف در جامعه پس از افزایش بهای نفت در سال ۱۳۵۳ عاملی در هدر رفتن منابع کمیاب بوده است. بر پایه آمارهای موجود، نزدیک به ۳۰ درصد از مواد خوراکی در ایران ضایع می‌شود که این مقدار برابر با خوراک ۱۵ میلیون نفر است. در طول دهه سال (۱۳۶۸-۱۳۶۸)، ۲۵ درصد از پروانه‌های صادر شده در بخش تولیدی-صنعتی به بهره‌برداری نرسیده و ۷۵ درصد دیگر آن به دلایل گوناگون به بهره‌برداری نرسیده است. گسترش فرهنگ بهینه‌سازی در سطح خرد و کلان جامعه مستلزم پژوهش و آموزش‌های علمی لازم از دوران ابتدایی تا دانشگاه است.

از دیگر موانع فرهنگی، خطر گسترش فساد است. پیشگیری از گسترش فساد و رشوه‌خواری در سطح جامعه از موارد مهمی است که باید به گونه جدی مورد توجه قرار گیرد. فساد اداری موجب بی‌اعتباری قوانین و مقررات شده و هزینه‌های شخصی و اجتماعی بسیاری به بار می‌آورد. گسترش فرهنگ دلالی و انحراف از تولید، اقتصاد کشور را اقلج می‌کند و زمینه مساعد برای جذب FDI را از بین می‌برد.

از دیگر موانع فرهنگی، بی‌توجهی به ارزش زمان و وقت‌شناسی است. بنیامین فرانکلین سیاستمدار و فیزیکدان آمریکایی (۱۷۹۰-۱۷۰۶) می‌گوید: «باید بتوانیم بازمان هم مانند پول بر خورده کنیم و برایش برنامهریزی داشته باشیم.» در جهان امروز لحظه‌ها تعیین‌کننده است. از دست دادن زمان به معنی از دست دادن فرصت‌هاست و بعضاً بهره‌گیری بهینه از زمان می‌تواند از موفقیت‌سازمانها و پنگاهها باشد. در کشور ما تأخیر در پرواز هواپیماها، رسیدن دعوت‌نامه و بلیط پس از برگزاری همایشها، ترخیص نشدن به موقع کالا و از بین رفتن کالاهای فاسدشدنی وارداتی، به تعویق انداختن تشریفات اداری به دلیل غیرموجه و... امری رایج و طبیعی است. متأسفانه وقت‌ناشناسی آن اندازه بازندگی مادر هم آمیخته است که چنان که باید، درد آنرا حس نمی‌کنیم و روزانه منابع زیادی را به علّت

○ کشورهای صنعتی
عموماً سهم بیشتری از FDI
جذب می‌کنند. ولی با
گذشت زمان این سهم
در حال کاهش است زیرا
کشورهای در حال توسعه
برای سرمایه‌گذاری جذابتر
شده‌اند.

این کاستی و ضعف فرهنگی از دست می‌دهیم.

شرایط و موانع اقتصادی

شرکتهای فراملیتی به واقع حق انتخاب دارند که دارایی‌ها، فنون، توان مدیریتی و کار آفرینی خود را به هر جا که برایشان سود بیشتری دارد منتقل سازند. این بنگاهها از همه نظر کشورهای جهان را ارزیابی می‌کنند تا با توجه به اهداف و اولویتهای مشخص خود جایگاه مطلوب سرمایه‌گذاری را تعیین نمایند. یکی از عمده‌ترین معیارهای ارزشیابی FDI شرایط اقتصادی کشور میزبان است. بر اساس جدول منتشر شده از سوی آنکناد در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ارزیابی اقتصادی با توجه به انگیزه‌بنگاهها به صورت بنگاههای «جویای بازار»، «جویای منابع / دارایی» و «جویای بهره‌وری» تقسیم می‌شوند. تأکید بنگاههای جویای بازار بر اندازه بازار و درآمدسزانه، رشد بازار، دسترسی به بازارهای منطقه و جهان است. ایران در این زمینه‌ها با توجه به جمعیت زیاد، ثروت نفتی که هنوز هم وجود دارد بهره‌مندی از موقعیت ویژه جغرافیایی و همسایگی با کشورهای آسیای مرکزی و خلیج فارس، گزیننده بسیار مطلوبی برای سرمایه‌گذاری است. در مورد ساختار بازارها، مشکل حمایت و انحصارات در برخی صنایع، همچنین نبود بازارهای پولی و مالی فعال و کارآمد است که باید زمینه‌های لازم برای رفع این کاستی‌ها فراهم شود.

برای بنگاههای جویای منابع و دارایی نیز ایران می‌تواند در برخی موارد محل مناسبی باشد زیرا سرمایه‌گذاران خارجی می‌توانند از مواد اولیه ارزان، کارگر کم‌هزینه و نیروی کار ماهر بهره‌مند شوند. در حالی که به لحاظ دارایی‌های فنی، ابتکار، نوآوری و خلاقیت، و امکانات زیربنایی فیزیکی (بنادر، جاده‌ها، انرژی و ارتباطات مخابراتی) جذابیت چندانی به چشم نمی‌خورد. از دید بنگاههای جویای بهره‌وری، شرایط ایران برای سرمایه‌گذاری چندان مساعد نیست. چنانچه هزینه‌های منابع و دارایی‌های تولید با توجه به بهره‌وری نیروی کار تعدیل گردد، هزینه چشمگیر تولید در ایران مشخص می‌شود. بر پایه آمارها، تولید هر هزار تن فولاد در این به عهده یک نفر است؛ در جامعه اروپا همین مقدار تولید به وسیله ۳ تا ۵ نفر، در اروپای شرقی توسط ده نفر و در ایران با ۲۶ نفر انجام می‌شود. بهای فولاد ایران نزدیک به یک و نیم برابر

بهای جهانی است. این در حالی است که انرژی ارزان وجود دارد و این انرژی ارزان برای جبران پایین بودن بهره‌وری نیروی کار صرف می‌شود. بر اساس آمارهای موجود، میزان کار مفید در اداره‌های ایران حدود ۲۰ دقیقه در روز است. بهره‌وری اندک به معنای بالا بودن هزینه تمام شده کالا و پایین بودن کیفیت تولید است و بهای کیفیت عمده‌ترین عامل تعیین‌کننده مزیت رقابتی یک شرکت است. سیاستهای کلان اقتصادی دولت بی‌گمان نقش تعیین‌کننده‌ای در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. سیاستهای مناسب پولی، مالی و ارزی دولت در جهت تثبیت اقتصادی و مهار کردن تورم، خدمات بانکی و مالی بهنگام و متنوع، سیاستهای آزادسازی تجاری و سالم به اجساد آوردن هر چه پرشتاب‌تر بر نامه خصوصی سازی، سیاستهای مالیاتی کارا، بازنگری قانون کار و ایجاد امنیت اقتصادی از ملزومات بسیار مهم جهت جذب سرمایه‌گذاران خارجی است.

موانع تاریخی-سیاسی

فعالیت اقتصادی بخش خصوصی تنها دربر تو امنیت و قانون شکوفایی می‌گردد. در ایران از نظر تاریخی گذشته از عوامل بیرونی، عوامل درونی مانند ماهیت استبدادی و ناپایدار حکومتها و جاه‌جاشدن سریع آنها، شورشهای گوناگون، ناامنی، نبود انجمنهای صنفی مستقل و... موجب سستی و ناپایداری همه‌گونه‌های ثروت و مالکیت خصوصی در گذشته بوده است. جیمز فریزر که در اوایل دوران قاجار از ایران دیدن کرده است در این باره می‌نویسد: «مانع عمده بهبود و رونق کشور ایران ناامنی جان و مال و ناموس مردمان این سرزمین است که از سرشت حکومت و نیز از انقلابهایی که چنین حکومتی بطور مداوم در معرض آن است، نشأت می‌گیرد. این وضع همواره مانع کوششهای مردم در راه تولید صنعتی است. چرا که هیچ کس دست به تولید کالایی که ساعتی بعد از جنگش به در بر نهد، نخواهد زد.» هانری رنه آلمانی می‌نویسد: «در جهان متمدن نیست که به اندازه ایرانی از نشان دادن سرمایه خود بیبیم داشته باشد زیرا او همواره در حالت بیم از دولت به سر می‌برد. ایرانی مجبور است دوست دارد که همیشه سرمایه‌اش در دسترس خودش باشد و آنرا در جانی پنهان کند. فقدان امنیت قضایی باعث شده است که

○ در FDI، سرمایه‌گذاران دیدگاههای بلندمدت برای سودآوری در آن دسته از فعالیتهای تولیدی دارند که به طور مستقیم کنترل می‌کنند. ولی استقرار از بانکهای خارجی و سرمایه‌گذاری پورتفولیو جذب فعالیتهایی می‌شود که عموماً از سوی بانک یا سرمایه‌گذاران پورتفولیو کنترل نمی‌شود و بیشتر برای اهداف کوتاه‌مدت سودآور انجام می‌گیرد و تحت تأثیر عوامل گوناگون مانند نرخ بهره یا تصمیم گروهی است.

بین‌المللی حل‌منازعات مربوط به سرمایه‌گذاری (ICSID) را به منظور بالا بردن سرمایه‌گذاری بین‌المللی بنیاد نهاد. ۱۵۱ انجمن به نمایندگی از ۵۴ کشور جهان عضو ICSID هستند. هدف از بنیان‌گذاری این مرکز، فراهم ساختن تسهیلات و هدایت گفتگوها میان سرمایه‌گذاران خارجی و کشورهای میزبان است. تمهیدات مربوط به داوری با حمایت ICSID، شکل متداول و رایج سرمایه‌گذاری است. گذشته از حل‌منازعات، ICSID در تحقیق و پژوهش، خدمات مشاوره‌ای و نشر متون در زمینه قوانین سرمایه‌گذاری فعال است. انتشارات آن شامل مجموعه‌های چندجلدی قوانین جهانی در خصوص سرمایه‌گذاری، قراردادهای سرمایه‌گذاری و مجله‌نیمه سالانه مربوط به قوانین سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد. از دیگر تلاشهای بانک جهانی برای گسترش سرمایه‌گذاری خارجی تأسیس آژانس تضمین‌کننده سرمایه‌گذاری چندجانبه (MIGA) در سال ۱۹۸۸ بوده است.

هدف اصلی این آژانس «افزایش جریان سرمایه و تکنولوژی به کشورهای در حال توسعه برای افزایش بهره‌وری و کارایی است به گونه‌ای که هماهنگ با نیازهای توسعه، سیاستها و اهداف آنها و بر مبنای دیگر استانداردهای مناسب و پایدار در ارتباط با سرمایه‌گذارهای خارجی باشد.»

MIGA همچنین برای تکمیل آژانس‌های ملی و خصوصی به وجود آمد که از راه برنامه‌های بیمه سرمایه‌گذاری خود، پشتیبان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هستند. آژانس به گونه‌ای طراحی شده است که با فراهم ساختن زمینه‌های تداوم پذیر بیمه سرمایه‌گذاری در برابر مخاطرات غیر تجاری و سیاسی در کشورهای در حال توسعه، سرمایه‌گذاری خارجی را تشویق و حمایت کند و از این راه فرصتهای سرمایه‌گذاری در این کشورها به وجود آورد. جامعیت آژانس و حمایت مالی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته از آن، باعث افزایش اعتماد سرمایه‌گذارانی شده است که از ملیتهای مختلف در پی سرمایه‌گذاری مشترک در یک طرح در یک کشور در حال توسعه هستند. بر پایه قرارداد MIGA، دستورالعمل کمکهای فنی به شرح زیر است:

«پژوهش، فعالیتهایی به منظور افزایش دادن

سرمایه‌دار توانمندش کنی تشکیل دهد. به همین دلیل سرمایه‌ها تبدیل به طلا و جواهر شده در زیر خاک یا جای دیگر پنهان می‌ماند. معاملات تجاری به کندی صورت می‌گیرد و گاهی روزها به حرف و تعارف می‌گذرد.» از سوی دیگر، به چوب بستن و سوراخ کردن دماغ و کوبیدن گوش تجار با میخ به یوار، کارهایی بسیار عادی بوده است. ارباب جمشیدیکی از بزرگترین سرمایه‌داران دوره قاجار بارها به توطئه علاءالدوله محاکم تهران حبس شد و با صرف مبالغ هنگفتی آزاد گردید.

از نظر تاریخی، احساس ناامنی، مانعی در راه توسعه اقتصادی کشور بوده است. از میان بردن مشکلات تاریخی که در فرهنگ یک کشور ریشه دوانده نیازمند کار فرهنگی بلندمدت و کارشناسانه است تا پارسید فرهنگ عامه، به اجرا در آوردن درست قانون اساسی، آگاه ساختن مردم از حق و حقوق خود، زمینه‌برای برقراری جامعه‌مدنی فراهم گردد. هم‌اکنون با توجه به امنیت سیاسی و اقتصادی موجود، سرمایه‌گذاران داخلی دغدغه‌خاطری از این بابت ندارند؛ در حالی که جو سازیهای خارج از کشور، مطرح شدن کشمکشهای سیاسی درون کشور به گونه‌اشراق آمیز و... می‌تواند سرمایه‌گذاران خارجی را نگران سازد. وجود تفاهم و هماهنگی در مسائل سیاسی و بین‌المللی، ثبات سیاسی کشور را افزایش می‌دهد و انگیزه برای جذب FDI را فراهم می‌کند. برای جلب اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی باید فعالیتهای گسترده‌ای در زمینه‌های گوناگون انجام گیرد. بر پایه هر آورد مؤسسه‌های تخصصی اقتصادی لندن، ایران در بالاترین رده‌ها در میان کشورهای اریسک سرمایه‌گذاری قرار دارد. در چه بندی یکی از این مؤسسه‌ها گویای آن است که ایران در میان ۶۰ کشور همگن رتبه ۵۸ را به دست آورده است. سرمایه‌گذاری هزاران شرکت ایرانی در دبی در سالهای اخیر، خروج سرمایه و بالا بودن ریسک سرمایه‌گذاری در ایران را نشان می‌دهد.

موافقتنامه‌های بین‌المللی در ارتباط با

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

یکی از مسائل مورد علاقه شرکتهای چندملیتی بهره‌مند شدن از امکانات برخاسته از موافقتنامه‌های بین‌المللی است. بانک جهانی در سال ۱۹۶۶ مرکز

○ ترویج فرهنگ اسراف در جامعه پس از افزایش بهای نفت در سال ۱۳۵۳ عاملی در هدر رفتن منابع کمیاب بوده است. بر پایه آمارهای موجود، نزدیک به ۳۰ درصد از مواد خوراکی این مقدار برابر با خوراک ۱۵ میلیون نفر است.

جریانهای سرمایه گذاری و انتشار اطلاعات در مورد فرصتهای سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه عضو، با این دیدگاه که محیط و زمینه برای برآیند شدن سرمایه خارجی به این کشور هافراهم سازد.»

نکاتی چند درباره جذب FDI

عملکرد سرمایه گذاران خارجی با نتیجه گیری مشخصی همراه بوده است که اگر کشور میزبان به بررسی و ارزیابی آن پسر داز می تواند نتیجه ای معکوس داشته باشد. جذب سرمایه خارجی در یک کشور هنگامی موجب انتقال تکنولوژی می شود که زندگی اقتصادی و اجتماعی کشور میزبان را در گون سازد. استفان رابوک تعریف جامعی از تکنولوژی بدین شرح ارائه کرده است:

«تکنولوژی منبعی است فناپذیر که دانش، مهارت و ابزار برای استفاده و کنترل عوامل تولید را در بر می گیرد؛ هدف آن عبارتست از تولید، توزیع به استفاده کنندگان، نگهداری کالا و خدماتی که برای آنها تقاضای اقتصادی و یا اجتماعی وجود دارد.

این تعریف افزون بر کالاهای اقتصادی، کالاهای اجتماعی را نیز در بر می گیرد. امروزه دیگر توسعه به معنای افزایش تولید اقتصادی مطرح نیست، بلکه به صورت بهبود کیفیت زندگی تعریف می شود. از این رو در انتقال تکنولوژی، بخشهای اجتماعی مانند آموزش و پرورش، بهداشت و اداره امور عمومی نیز مورد توجه است. بر اساس این تعریف، عوامل توزیع به همان اندازه می توانند مانعی برای توسعه باشند که کمبود مؤسسه های تولیدی. ظرفیت خلق تکنولوژی تازه و نگهداری تکنولوژی موجود نیز در تعریف آورده شده است. انتقال تکنولوژی می تواند به توان کشور در یافت کننده و توسعه تکنولوژی های جدید منجر گردد.

جذب سرمایه خارجی در ایران می بایست عمدتاً برای کسب و انتقال تکنولوژی مدرن و ایجاد ارزش افزوده در درون کشور باشد. هم اکنون ارزش افزوده بخش صنعت در ایران بسیار پایین و ۳/۰ درصد ارزش افزوده صنعت در جهان است در حالی که ایران ۲۳/۱ درصد و ۱۷/۱ درصد جمعیت کره زمین را داراست.

تکنولوژی مانند کالای فیزیکی نیست که از عرضه کننده به مصرف کننده انتقال یابد. تکنولوژی

دانش منسجمی است که در یک فرایند یادگیری انتقال می یابد. انتقال تکنولوژی از یک کشور به کشور دیگر پیچیده، زمان بر و پرهزینه است؛ حتی اگر این انتقال تکنولوژی از یک واحد شرکت چند ملیتی به وابسته ای دیگر باشد. پیچیدگی و هزینه این انتقال به (۱) طبیعت تکنولوژی انتقال یافته، (۲) ویژگیها، توانایی ها و اهداف طرف و شریک مقابل (۳) توانایی جذب بخشهای اقتصادی و اجتماعی در کشور میزبان بستگی دارد.

در کسب تکنولوژی، نوع تکنولوژی انتقال یافته نیز با اهمیت است. تکنولوژی ممکن است به صورت سخت یا نرم باشد. منظور از تکنولوژی سخت، کالاهای سرمایه ای، چاپ، ویژگیهای فنی و دانش و کمکهای مورد نیاز برای بهره وری کار از سخت افزار است. تکنولوژی نرم به مدیریت بازار بازاریابی، سازمانهای مالی، تکنیکهای اداری و برنامه های کامپیوتری اطلاق می گردد. نوع تکنولوژی که از راه شرکتهای چند ملیتی منتقل می شود ممکن است به صورت رده اول front-end (آخرین تکنولوژی موجود) یا زده خارج شده ob-solete (تکنولوژی قدیمی) باشد. تکنولوژی ممکن است وابسته به مالک (proprietary) باشد؛ بدین معنی که در تصاحب و تصرف افراد یا سازمانهای معینی باشد. تکنولوژی ممکن است غیر وابسته به مالک باشد که به صورت دانش موجود در متون فنی، سخت افزار و خدمات تقلید پذیر است و می تواند با مشاهده دوباره تولید گردد به صورت مهندسی معکوس (reverse engineering) و بی منع قانونی مورد بهره برداری قرار گیرد. منظور از مهندسی مجدد، آموختن چگونگی تولید مجدد یک وسیله یا اجزا در قطعات تشکیل دهنده آن است.

کشورهای صنعتی با توجه به شرایط و ویژگیهای خود در صنایع معینی پیشرو هستند. برای نمونه، آمریکا در تکنولوژی کامپیوتر، آلمان و سوئیس به لحاظ سنتی در صنایع شیمیایی و دارویی پژوهشهای پیشرفته دارند در حالی که اروپایی ها و ژاپنی ها در اقتصادی کردن سوخت برای وسایل نقلیه از تکنولوژی رده اول استفاده می کنند.

بامشخص نمودن تکنولوژی مورد نیاز، شناخت و آگاهی از تولید کنندگان پیشرو در صنایع مختلف و تلاش در جذب آنها با فراهم ساختن شرایط مطلوب

○ گسترش فرهنگ
بهینه سازی در سطح خرد و
کلان جامعه مستلزم
پژوهش و آموزشهای علمی
لازم از دوران ابتدایی تا
دانشگاه است.

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ایران و ۱۶/۶ درصد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص عربستان می باشد. لزوم ایجاد فضای اقتصادی و اجتماعی مناسب ضروری است. اتخاذ سیاستهای کلان اقتصادی کار، تحوّل فرهنگی، پژوهش و شناخت عوامل بازدارنده و رفع آنها در سطح گسترده مورد نیاز است تا بتوان از توانمندیهای بالقوه فراوان کشور برای بهره‌وری بیشتر و از بین بردن مشکلات اقتصادی اجتماعی استفاده کرد.

منابع و مأخذ

۱. ایران، ۱۸ مرداد ۱۳۷۸
۲. اقتصاد ایران، «مبهم، گنج کننده، اما امیدبخش»، شماره ۴۲، مرداد ۱۳۸۱
۳. انتظاری، سعید، «جستجو برای جلب مشارکت‌های خارجی»، نامه اتاق بازرگانی، شماره ۱۲، سال ۱۳۷۶
۴. انصاری، احمد رضا، «روشنای جذب سرمایه در عمل»، مجله اقتصادی، دوره ۸، شماره ۶، دیماه ۱۳۷۲
۵. انصاری، احمد رضا، سرمایه‌های فیزیکی خارجی و روشهای جذب آن، وزارت امور اقتصادی و دارائی، بهار ۱۳۷۴
۶. حاجیلی، معصومه، «سرمایه گذاری مستقیم خارجی» روندها، سال دهم، شماره ۲۸ و ۲۹ بهار و تابستان ۷۹
۷. سرفراز، لیلان، «بررسی موانع، صادرات و واردات در پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی»، همایش توسعه صادرات غیر نفتی کشور، مرداد ۱۳۷۷
۸. مدیریت و بهره‌وری، شماره ۵۸ خرداد ۷۷ و شماره ۶۱ شهریور ۱۳۷۷
۹. نصیری زاده، غلامرضا، «پیرامون سرمایه گذاری مستقیم خارجی»، صنعت و ایمنی، شماره ۱۶ و ۲۰
۱۰. نظری، محسن، «بررسی علل و موانع تاریخی رشد صنعتی در ایران»، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۳۶
۱۱. همشهری، ۱۹ مرداد ۱۳۸۱
۱۲. سایت‌های اینترنتی MIGA, ICSID
13. Bilateral Investment Treaties 1959-1999
14. Mallam pally, padma & Sauvart Karlp. "Finance & Development, March 1999, "Foreign Direct Investment in Developing Countries", Vol. 36, No.1
15. Robock S.H. Simmonds K. "International Business and Multinational Enterprises" 1989
- The world Bank Group, Directory 1999
16. The world Bank Group, Directory 1999.
17. UNCTAD, Word Investment Report 1998, Trends and Determinants, Table IV.L.P. 91.

داخلی می توان، با توجه به تطبیق پذیری، از برترین تکنیکهای موجود بهره گرفت. باید توجه داشت که ایجاد بسترهای لازم در داخل کشور برای افزایش سرمایه گذاری و از بین بردن موانع سرمایه گذاری داخلی می تواند امر ابرای سرمایه گذاری مستقیم خارجی هموار سازد. با توجه به مدیریت ناکارآمد بخش خصوصی در کشور، سرمایه گذاران داخلی می توانند از توانمندیهای موجود در سرمایه گذاری مستقیم خارجی بهره مند شوند و از منابع انسانی، فیزیکی، مالی و اطلاعاتی آنها استفاده کنند تا توان مدیریتی در داخل کشور افزایش یابد. از سوی دیگر تنوع فعالیت‌های اقتصادی موجب عدم اتکال به نفت می گردد و وسیله‌ای برای گسترش صادرات غیر نفتی خواهد بود.

سرمایه گذارهای مستقیم خارجی در زمینه نفت داستان متفاوتی دارد و بعنوان معیاری جامع برای سنجش جذابیت سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران نمی تواند مورد ارزیابی قرار گیرد.

نتیجه گیری

رشد FDI در دهه اخیر و وجود این نگرش که سرمایه گذاری مستقیم خارجی موجب انتقال فن، توان مدیریتی و نوآوری به کشورهای در حال توسعه می شود سهم این شرکتها در فعالیت‌های اقتصاد بین الملل افزایش داده است.

بنابه گفته آقای میسائیل تو کاس، مدیر عامل اتاق بازرگانی و صنایع رسمی ایران و آلمان، سرمایه گذاری خارجی مانند آب روان است و چنانچه مانعی بر سر راهش باشد مسیر خود را تغییر می دهد. کشورهای در حال توسعه برای از بین بردن موانع سرمایه گذاری و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، راهکارهای گوناگونی اندیشیده اند. در ایران نیز در سالهای اخیر گرایش به جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی افزایش یافته است. هر چند تلاشها به منظور اصلاح قانون جلب و حمایت سرمایه گذاری خارجی مفید و امیدوار کننده بوده، اما بطور کلی عملکرد کشور در جذب سرمایه خارجی تاکنون رضایت بخش نبوده است. بر پایه آخرین گزارش آنکتاد در سال ۱۹۹۸، ایران تنها ۰/۰۸۵ بیلیون دلار ورود سرمایه مستقیم خارجی داشته در حالی که این رقم در مورد عربستان ۴/۸۰۰ بیلیون دلار بوده و این ارقام ۰/۱ درصد از

○ در جهان امروز لحظه‌ها تعیین کننده است. از دست دادن زمان به معنی از دست دادن فرصت‌هاست و بعضاً بهره گیری بهینه از زمان می تواند از موفقیت سازمانها و بنگاهها باشد. متأسفانه وقت ناشناسی آن اندازه با زندگی ما درهم آمیخته است که چنان که باید، درد آن را حس نمی کنیم و روزانه منابع زیادی را به علت این کاستی و ضعف فرهنگی از دست می دهیم.